

Introducere

Limba este unul dintre mijloacele prin care omul comunică o percepție a realității conform posibilităților sale de cunoaștere. Cunoașterea umană a unui lucru individual nu este posibilă decât prin raportarea acestuia la alte lucruri, acestea din urmă formând contextul care oferă posibilitatea de a fi definit prin genul proxim și diferența specifică. Păstrând acest punct de vedere, limba însăși ar trebui să reflecte un astfel de mod de cunoaștere în ceea ce privește elementele sale individuale. Privind dintr-o perspectivă generală, aceste elemente individuale sunt cuvintele. Istoria culturii occidentale arată că o analiză a cuvintelor pornind de la acest punct de vedere apare foarte târziu, ținând seama că principiile unei astfel de analize apar detaliate deja în *Topica* lui Aristotel. Corespondența între acest plan general al cunoașterii umane și planul limbii apare abia la Wilhelm von Humboldt, pentru care limba este un întreg constituit din elemente interdependente. Primele încercări de a trasa o direcție pentru o analiză a cuvintelor din această perspectivă apar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, însă numai ca demersuri individuale. O dată cu apariția cursului de lingvistică generală al lui Saussure, ideile privind modul de organizare a lexicului unei limbi se conturează mai clar și apar primele dezbateri privitoare la definirea cât mai exactă a unităților limbii, pornind de la grupurile de cuvinte care corespund unei anumite arii semantice, grupuri numite prin sintagmele terminologice „câmp semantic”, „câmp de cuvinte” sau „câmp lexical”.

Premisa principală inițială a acestui tip de cercetare era că întregul lexic al unei limbi se prezintă ca o structură complexă, care constă dintr-un ansamblu de micro sisteme, în care fiecare cuvânt își capătă identitatea în raport cu celelalte cuvinte din micro sistemul din care face parte. În literatura de specialitate au circulat mai multe nume pentru desemnarea acestor micro sisteme, dintre acestea impunându-se în cele din urmă sintagma „câmp lexical”. Problematika teoretică a conceptului de ‘câmp lexical’ devine una dintre temele predilecte în spațiul lingvisticii germane începând cu anii '30 ai secolului al XX-lea, iar

obiectivul principal în argumentarea existenței câmpurilor lexicale a fost demonstrarea interdependenței conținuturilor semantice ale cuvintelor care formează un câmp lexical. Instrumentarul lingvistic redus din acel moment a făcut posibilă demonstrarea concretă a acestei interdependențe doar prin analiza în plan diacronic a unui câmp onomasiologic, fapt realizat de lingvistul german Jost Trier. Cercetările au condus și la rezultate care au pus sub semnul întrebării ideea că întregul lexic este structurat în acest fel, deoarece s-a constatat că există anumite discontinuități la nivelul microsistemelor lexicale sau chiar că nu tot lexicul reflectă o astfel de organizare.

O dată cu asimilarea distincțiilor de la nivelul fonologic, teoria câmpurilor lexicale a depășit perspectiva tradițională și a devenit o cercetare de tip sincron, fapt ce a facilitat și identificarea unor anumite tipuri de raporturi între termenii ce formează un câmp lexical. Această a doua fază a cercetărilor din acest domeniu se asociază direct cu Eugenio Coseriu, care, într-o serie de articole, delimitează cu claritate nivelul semantic la care se situează aceste structuri și elaborează și o tipologie a acestora pornind de la specificul raporturilor ce se stabilesc între termenii constitutivi. Deși Coseriu abordează întreaga problemă a câmpurilor lexicale, conținutul lucrărilor actuale dedicate acestui domeniu oscilează între perspectiva bazată pe distincțiile teoretice preluate din structuralism și perspectiva tradițională, fapt vizibil în special în partea practică a acestora.

Până în prezent, lucrările al căror titlu indică cercetarea unui câmp lexical (foarte probabil cu o singură excepție în cazul lucrărilor de dimensiuni mai mari cu caracter aplicativ, Jörg Timmermann) constau dintr-o scurtă prezentare cu caracter introductiv și dintr-o prezentare detaliată și strict individuală, sincronă și diacronică, a termenilor care formează un câmp onomasiologic sau chiar o terminologie specifică. Acest tip de analiză corespunde primei lucrări de anvergură în acest domeniu, publicată în 1931 (Jost Trier, *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes*), cu deosebirea că Trier a elaborat această lucrare pentru a demonstra existența unor raporturi între termenii ce acoperă o anumită sferă semantică, în timp ce lucrările actuale sunt numai descrieri detaliate ale termenilor ce acoperă o arie semantică,

uneori chiar a unei serii terminologice. Această observație nu are în vedere calitatea lucrărilor de acest fel, ci doar faptul că ele sunt doar lucrări cu caracter lexicografic care uzează de sintagma „câmp lexical”, fără ca cercetarea zonei lexicale indicate prin titlu să corespundă în vreun fel teoriei câmpurilor lexicale.

Scopul lucrării de față este o prezentare coerentă a teoriei câmpurilor lexicale și punerea în evidență a finalității ei practice. Întrucât în prezent există un amestec între percepția tradițională și cea modernă, elaborată de Coseriu, am ales ca partea teoretică a acestei lucrări să fie o prezentare a evoluției conceptului de ‘câmp lexical’, începând de la primele idei și încercări de argumentare cu exemple practice și încheind cu teoria coșeriană, punând întotdeauna în evidență sursele ce au condus la apariția sau la revizuirea unui anumit punct de vedere în cadrul teoriei câmpurilor lexicale. Pentru claritatea expunerii, diferitele percepții ale conceptului de ‘câmp lexical’ sunt prezentate în contextul contemporan lor, ceea ce presupune și o prezentare în paralel a unor aspecte ale evoluției lingvisticii în general. O observație importantă și necesară pentru înțelegerea corectă a teoriei câmpului lexical este distincția între perspectiva tradițională, identificabilă prin direcția de cercetare trasată de Jost Trier și Leo Weisgerber, și cea de după apariția semanticii structurale, elaborată de Coseriu. Pentru a reliefa această distincție, lucrarea se prezintă în două părți teoretice, corespondente acestor două direcții, și una practică, dedicată prezentării câmpurilor lexicale din cadrul terminologiei populare a formelor de relief pozitiv și identificării utilității acestui tip de analiză, în special în lexicografie, dar rezultatele pot fi utilizate în manualele pentru învățarea limbilor străine sau în traducerea automată.

Tot pentru a păstra o expunere coerentă a problematicii câmpurilor lexicale și o bună înțelegere a acesteia, comentariile și soluțiile nu apar separat, la finalul prezentării unui anumit aspect, ci în timpul analizei problemei respective. Numai în câteva cazuri au fost necesare clarificări mai detaliate, care au impus discutarea lor în subcapitole separate, pentru a se evita amestecul de planuri (analiza raporturilor relative și a celor cvasirelative la Dionysios Thrax, natura semnului lingvistic, opozițiile fonologice). Atunci când apar interpretări particulare ale unor

termeni la unii lingviști – fie personale, fie aparținând epocii respective –, acestea sunt analizate în contextul respectiv și argumentate prin raportarea la concepția autorului identificabilă în propriile sale lucrări sau în sursele folosite de acesta, arătând motivul și argumentele care au condus la asemenea interpretări, în acest fel verificându-se și validitatea lor în plan lingvistic.

Citatele au fost păstrate în text în limba de origine și cu ortografia ediției citate. Cu excepția celor scrise într-o limbă romanică, toate celelalte au traducerea la nota de subsol.